

Latîfî'nin "Esmâü süveri'l-Kur'ân" İsimli Manzûm Süre Tertibi: Yazma Nüshaları, Metin ve Değerlendirme¹

Burhan ÇONKOR²

Öz

Kur'ân'a hizmet amacının bir parçası olarak tarihî süreç içerisinde, gerek Kur'ân müfredâtı gerekse tefsiri konusunda pek çok çalışma yapılmıştır. Kur'ân sureleri de üzerinde en çok çalışma yapılan ve birçok yönden incelemeye konu olan alanlardandır. Zaman zaman bu çalışmalar, daha pratik olması ve daha kolay akılda kalması maksadıyla manzûm bir şekle bürünmüş ve edebî eserler içerisinde yerini almıştır. Kur'ân'da yer alan 114 sürenin gerek nüzûl gerekse Mushaf'taki sırasının esas alınarak yazıldığı manzûm ve mensûr süre tertipleri de bu edebî çalışmalardandır. Sürelerle ilgili yazılan bu türden eserlerin sayısı fazla olmamakla beraber, dikkate değer çalışmaların ortaya konulduğu da görülmektedir. Arapça ve Osmanlıca olarak kaleme alınmış bu eserlerde, süre isimlerinin daha çabuk öğretilmesinin yanında, süre içeriklerinin de pratik olarak kazandırılması hedeflenmiştir.

Bu çalışmalardan biri de 1582 tarihinde vefat eden Şâir Latîfî tarafından kaleme alınmıştır. Başta tezkire olmak üzere edebiyat alanında birçok esere imza atmış olan Şâir Latîfî'nin, dînî ilimler alanında da çalışmaları vardır. Çalışmamızda öncelikle manzûm süre tertibi hakkında bilgi verilmiş ve bu alanda ortaya konulmuş olan örneklere kısaca değinilmiştir. Ardından, Latîfî'nin hayatı ve farklı konularda yazmış olduğu eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra müellifin Osmanlıca olarak kaleme aldığı ve "Esmâü süveri'l-Kur'ân" ismiyle bilinen manzûm çalışması üzerinde durulmuştur. İlgili eserin öncelikle tespit edilen yazma nüshalarının tanıtımı yapılmıştır. Ardından, eserin metnine yer verilmiş ve nüshalara göre farklılık arzeden kısımlar dipnotlarda gösterilmiştir. Daha sonra ise eserden anlaşılan mana özet olarak ifade edilmiştir. Son olarak ilgili eserin benzer diğer çalışmalara nispetle önemine dair bir değerlendirme ile çalışmamız tamamlanmıştır. Yaptığımız bu çalışmanın, manzûm süre tertibi edebiyatının tanınması ve yazma eser külliyyatımızın gün yüzüne çıkarılmasına katkı sağlayacağını umut ediyoruz.

Anahtar Kelimeler: Tefsîr, Latîfî, Kur'ân, Süre, Tertîb, Şiir

¹ Bu çalışma, 12-16 Eylül 2018 tarihleri arasında Çorum'da düzenlenen Akşemseddin Uluslararası İnsan, Toplum ve Spor Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş ve ilgili eserin yazma nüshalarının karşılaştırılarak Latin harfleriyle aktarılmış halidir.

²Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, e-mail: bconkor@hotmail.com

Latîfî's Study About Poetical Arrangement of Surahs with the Name of "Esmâü süveri'l-Kur'ân" : Manuscripts, Translation and Scrutiny

Abstract

Many works have been done in the history to serve the Qur'an. These studies are often concerned with the meaning or explanation of the words in the Qur'an. Qur'anic surahs are also the most studied areas. Sometimes these works on the Qur'an are written poetically in order to be understood and learned easily. There are 114 surahs in the Qur'an and poetical and prose works have been carried out according to the order of descent of these Qur'anic surahs or the arrangements in the Qur'an. The number of poems written about the Qur'anic surahs is not much but important work has been done in this regard.

In this work, firstly, the studies about the poetic arrangement of the surahs will be introduced and the examples made in this area will be briefly mentioned. Then, Latîfî's life and information about his works written on different topics are given. Afterward, he will focus on the poetry study "Esmâ-i Süver-i Kur'ân" written in Ottoman language by the poet Latîfî who died in 1582. Firstly, Manuscript copies of the work was introduced. Then, the text of the work has been mentioned and the parts which show differences according to the copies are shown in the footnotes. We will then introduce the features and content of this work. Then, the mana understood from the work is expressed as a summary. Finally, our study was completed with an assessment of the importance of the work in relation to other similar studies. We hope that this study will contribute to the recognition of literature of poetical arrangement of surahs and handwritten works.

Key Words: Qur'anic Commentary, Latîfî, Qur'an, Surah, Arrangement of Surahs, Poetry

Giriş

İndirildiği günden bu yana pek çok yönden inceleme konusu olan Kur'ân-ı Kerim ile ilgili olarak, sadece dini ilimler alanında değil edebiyat alanında da önemli eserler ortaya konulmuştur. Klasik Türk Edebiyatında, manzum ve mensur olarak yazılan pek çok eserde Kur'ân-ı Kerim ve özelliklerine değinilmiştir. Bazı sûrelerle ilgili olarak yazılan manzûm tefsirler³ başta olmak üzere, Kur'ân'ın faziletleri,⁴ Kur'ân-ı Kerim'de bulunan peygamber kıssaları, özellikle Hz. Yusuf ve Züleyha mesnevileri, Hz. İbrahim'den

³ Bu konuda detaylı bilgi için bk. Taş, B. (2015). Klasik Türk Edebiyatında Manzum Tefsir. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Autumn, sy. 37, 101-121.

⁴ Çelebioğlu, A. (1998). *Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler. Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Ankara: MEB Yay. 348-365.

bahseden Halilnâmeler, Hz. Süleyman'ı anlatan Süleymannâmeler, Hz. Zülkarneyn'i anlatan İskendernâmeler ile Hz. Âdem, Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Peygamber'e ait kıssaların konu edildiği⁵ eserler örnek olarak verilebilir.⁶

Kur'ân'ın içeriği hakkında yapılan çalışmaların başında sûreler gelmektedir. Sûre isimlerinin ve sıralamalarının daha kolay öğretilmesi ve akılda kalmasına yönelik mensûr ya da manzûm olarak hazırlanan çalışmalarda, sûrelerin isimleri zikredilirken genellikle içerikleri ve manaları ön plana çıkarılmıştır. Sûrelerin Kur'ân'daki isimlerinin Hz. Peygamber tarafından tevkîfî olarak belirlendiği genel olarak kabul edilmekle beraber bir sûrenin birden fazla isimle anıldığı bilinmektedir (Zerkeşî, 1957, s. 263-265; Suyûtî, 1974, I, 141 vd.). Çalışma konumuz olan eserlerde de bazen vezin uyumunu sağlamak bazen de kâfiye uygunluğu açısından sûrelerin bilinen isimlerinin dışında başka isimlerle zikredildiği görülmektedir.

Çalışmamızda öncelikle tespit edebildiğimiz kadarıyla bu konuda şu ana kadar yapılmış olan çalışmalar hakkında bilgi verilecek ardından da araştırma konumuz olan *Esmâü süveri'l-Kur'ân* adlı eser üzerinde durulacaktır.

A. SÛRE TERTİBİ KONUSUNDA YAPILMIŞ MANZÛM VE MENSÛR ÇALIŞMALAR

1. *el-Kasîdetü'l-müştemile (el-Kasîdetü'l-ferîdetü'l-ğarrâ) alâ esmâi süveri'l-Kur'ân*: Kâdî İyâz'ın (v. 544/1149) sûreleri Kur'ân'daki sırasına göre zikrettiği Arapça hutbesidir. Elli beş beyitten oluşan eser, Ahmed Ömer el-Mahmesânî tarafından neşredilmiştir (Kandemir, 2001, XXIV, 117).⁷

2. *Kasîde fî esmâi süveri'l-Kur'ân*: Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Alî b. Câbir el-Hevvârî'nin (v. 780/1378) yazdığı Arapça manzûm bir na'attır. Kâdî İyâz'ın, sûrelerin isimlerinden tevriye yoluyla söz ettiği uzun bir hutbesinden esinlenilerek nazmedilmiş olan kasidede asıl konu Hz. Peygamber ve aşere-i mübeşşereye övgüdür. Altmış

⁵ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Türkdogan, M. G. (2010). Klâsik Türk Edebiyatında Kur'an Kıssalarını Konu Alan Mesneviler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı*, III/15, 65-90; Güler, Z. (2014). *Divan Şiirinin Kaynağı Olan Enbiya Menkıbeleri*. Nevşehir: Genç Kalemler Yay.; Gökalp, Haluk, *Türk Edebiyatında Manzum Tevhidler*, Kesit Yayınları, İstanbul 2016.

⁶ Bu konuda detaylı bilgi için ayrıca bkz. Uzun, M. (2002). "Kur'an (Edebiyat)" md. XXVI, 414-417. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

⁷ Kasidenin metni Bursalı Mehmet Tahir'in *Delîlü't-Tefâsîr* adlı eserinde de zikredilmiştir. Bkz. Bursalı, M. T. (1324/1906). *Delîlü't-tefâsîr İlm-i Tefsîr ve Müfredât-ı Kur'ân'a Dâir Ma'lûmât-ı İcmâliyye*, İstanbul: Hilâl Matbaası. 59-61.

beş beyitten oluşan kaside, *Nefhu't-tîb* adlı eserde yer almaktadır (Makkarî, 1968, VII, 324 vd.; Bursalı, 1324/1906, s. 61-63). Kaside, N. Ali-M. Siret tarafından *Kaside-i Bedüiyye* adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir (Kılıç, 1999, XIX, 384).

3. Eserin başlığı bilinmemekle beraber Türk edibi Kâni Efendi'nin (v. 1206/1792) yazdığı ve surelerin sondan başa doğru zikredildiği Osmanlıca mensûr bir çalışmadır. Bu çalışma da Bursalı Mehmet Tahir'in eserinde zikredilmekte ve eserin metnine yer verilmektedir (Akpınar, 2009, s. 7).

4. *Hâzihî hutbe fî ta'dâd-i süveri'l-Kur'ân*: Yine aynı eserde müellifi belirtilmeden zikredilen ve Arapça mensûr bir hutbe olarak kaleme alınan eserin de Kâni Efendi'ye ait olduğu iddia edilmektedir (Akpınar, 2009, s. 7). Eser dua tarzında kaleme alınmış ve sûreler, Mushaftaki sırasına göre zikredilmiştir (Bursalı, 1324/1906, s. 33-37)

5. *Tertîb-i Nefîs*: Trabzonlu Şakir Ahmed Paşa (v. 1234/1819) tarafından yazılan mesnevî tarzındaki manzûm çalışma, üçerli beyitler halinde yazılmış toplam 478 beyitten oluşmaktadır ve 54 sayfadır. Eserde besmeleden sonra telif sebebi ve Kur'an'ın bazı özellikleri zikredilmektedir. Daha sonra surelerin her biri üçer beyitle ele alınmış, ilk beyitte sûre ismi, ikinci beyitte sûrenin kaç ayetten oluştuğu, üçüncü beyitte ise ihtilaf edilen ayet sayısı belirtilmiştir. Her sûrenin başında sûre ismi ile Mekki veya Medeni oluşu zikredilmiştir. Secde ayeti bulunan sûrelere, üçüncü beyitlerde işaret edilmiştir.⁸

6. *Manzûme-i Şeyhüslâm Yahyâ Efendi fî Tertîbi Süveri'l-Kur'ân*: Şeyhüslâm Yahyâ Efendi (v. 1053/1644) tarafından manzûm olarak kaleme alınan eser, Fâtihâ suresinden başlayıp Mülk suresinde sona ermektedir. Mülk sûresinden sonraki kısım ise daha sonra aynı vezinle bir başkası tarafından tamamlanmıştır. Eserin Mülk sûresinde sona ermiş olması, son iki cüzde yer alan sûrelerin herkes tarafından bilindiği şeklinde izâh edilmiştir (Akpınar, 2009, s. 8).

7. *Nazm-ı Sûre-i Kur'ân-ı Kerîm*: es-Seyyid Muhammed b. İbrahim b. Muhammed Âgâh tarafından 1170 tarihinde kaleme alındığı bilinmektedir. Eserde sûrelerin isimleri ve mesajları konu edilmektedir. Sûrelerin Mushaf sırasına göre zikredildiği manzûm eser, 49 beyitten oluşmaktadır (Akpınar, 2009, s. 8 vd.).

8. *Medhiyye-i Sultân Murâd Hân be-Tertîb-i Sûre-i Kur'ân*: Hayatı hakkında pek fazla bilgi bulunmayan ancak 16. veya 17. yüzyıllarda yaşadığı tahmin edilen Şâir Dâ'î'ye ait manzûm eser, 51 beyitten oluşmaktadır ve *fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün* vezninde yazılmıştır. Kur'an'daki bütün sûreler zikredilmiş ancak Fâtihâ sûresinden sonra Nâs

⁸ Bu eserle ilgili detaylı bilgi ve eserin metni için bkz. Yıldız, A. (2008). Şakir Ahmed Paşa'nın 'Tertîb-i Nefîs' Mesnevîsi. Sivas: *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. XII, 2, 179-223.

süresine geçilerek sondan başa doğru Bakara süresine gelinmiştir. Bazen süre isimleri yerine sürelerin ilk kelimelerinin kullanıldığı olmuştur (Kaplan, 2016, s. 267-280).

9. *Süverü'l-Kur'ân*: Asıl adı Abdalbâki olan Şâir Senâ'î (v. 1100/1688-89) tarafından yazılan manzûm kasîde, *fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün* vezninde yazılmış olup toplam 49 beyitten oluşmaktadır. Eserde süreler Mushaftaki sırasına göre zikredilmiş ancak Mâide süresine yer verilmemiştir (Kaplan, 2017, s. 5-10).

10. Konuyla ilgili yapılan bir çalışmada, Hacı Hasan Rıza hattı ile yazılan Mushafların sonundaki hatim duası da bu konuda yapılan çalışmalar arasında zikredilmiştir. Sürelerin isimlerinin Mushaf sırasına göre zikredildiği dua, "Allahümme salli alâ seyidine Muhammedinillezî âteytehü's-seba'l-mesânî ve cealtehâ Fâtihate'l-Kitâb" cümlesiyle başlayıp, "Deâ ilâ kelimeti'l-İhlâs li-Rabbi'l-Felak ve'n-Nâs fehedâ meni'ttebeahü ile's-savâb" cümlesi ile sona ermektedir (Akpınar, 2009, s. 8).

B. LATÎFÎ VE ESMÂÜ SÜVERİ'L- KUR'ÂN'I

1. Latîfi'nin Hayatı ve Eserleri

Latîfi'nin hayatı ve eserlerine dair pek çok çalışma yapılmıştır. Bu nedenle biz, hayatını kısaca aktararak ilgili çalışmalara atıfta bulunmayı uygun görüyoruz.

Kastamonu doğumlu olan Şâir Latîfi'nin, doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber 895-896/1490-1491 tarihlerinde dünyaya geldiği sanılmaktadır. Asıl adı Abdullatif olup, mahlası Latîfi'dir. Hatipzâdeler ailesine mensup olan Latîfi'nin soyu Fatih Sultan Mehmet dönemi şairlerinden Hamdi Çelebi'ye kadar uzanmaktadır. Tahsiline Kastamonu'da başlamış, daha sonra yirmi beş yaşlarında iken iş bulmak amacıyla İstanbul'a gitmiştir. Bir süre sonra buradan Belgrad İmaretî kâtipliğine görevlendirilen Latîfi, 1543 yılında İstanbul'a dönmüş ve kâtiplik görevine burada devam etmiştir. Ardından Rodos İmaretî kâtipliğine görevlendirilmiş, bir süre sonra ise yine aynı görevle Mısır'a gitmiştir. Latîfi'nin, hayatının son yıllarında İstanbul'a döndüğü ve burada vefat ettiği söylendiği gibi, 1582 yılında Mısır'dan gemiyle Yemen'e gittiği esnada geminin batması sonuca boğularak vefat ettiği de ifade edilmektedir (Sevgi, 2003, XXVII, 111).

Latîfi'nin yaklaşık on iki eseri olduğu zikredilmektedir. Bunlardan ulaşabildiklerimiz şunlardır:

1. Tezkiretü's-şuarâ: Latîfi'nin en önemli çalışması sayılan ve şairlerin hayatları, şiirleri hakkında etraflıca bilgi verilen eser, bir

mukaddime, üç fasıl ve bir hâtimedden oluşmaktadır. Çeşitli baskıları mevcuttur.

2. Evsâf-ı İstanbul: İstanbul'a dair fiziki ve sosyal özelliklerin anlatıldığı bu eser, bir mukaddime, altı fasıl ve bir hâtimedden oluşmaktadır.

3. Fusûl-i Erbaa: Mevsimlerden bahseden farklı risâlelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş manzûm bir eserdir.

4. Nazmü'l-cevâhir: Hz. Ali'nin 207 hikmetli sözünün Türkçe'ye tercüme edilmesiyle oluşturulmuş olan eserin mukaddime ve hâtime kısımları mensur, alfabetik olarak düzenlenen sözlerin tercümeleri ise manzum olarak kaleme alınmıştır.

5. Sübhatü'l-uşşâk: Eser, 100 hadis tercümesidir.

6. Enisü'l-fusahâ: Kânunî'nin veziri İbrâhim Paşa'nın çok yönlü olarak anlatıldığı manzum-mensûr karışık bir eserdir.

7. Evsâf-ı İbrâhim Paşa: Bu eser, İbrâhim Paşa'nın katli üzerine mansûr olarak yazılmış olup, İbrâhim Paşa'nın öne çıkan yönlerine değinilmektedir.

8. Esmâü süveri'l-Kur'ân: Çalışma konumuz olan bu eserde Latîfi, Kur'ân sûrelerini mushaftaki sırasına göre manzûm olarak 29 beyitte sıralamıştır.

Latîfi'nin, gençliğinde şiirlerini topladığı bir divan tertip ettiği söylene de günümüzde böyle bir eser mevcut değildir. Ancak çeşitli mecmualarda şiirlerine rastlanmaktadır.⁹

2. Esmâü süveri'l-Kur'ân

a. Esere Ait Yazma Nüshalar İle Yapısal ve İçeriksel Özellikleri

Esere ait ulaşabildiğimiz altı nüsha vardır¹⁰ ve nüshalar arasında bazı kelime ve beyit farklılıkları söz konusudur. Çalışma konumuz olan manzûm eser, bazı nüshaların başında, bazılarının ise sonunda yer almaktadır. Eserin başlığında da bir takım farklılıklar bulunmaktadır.

Çalışmamızda İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda bulunan nüsha esas alınmakla beraber, farklılık bulunan nüshalara yeri geldikçe atıfta bulunulmuştur.

⁹ Hayatı ve eserleri hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Sevgi, A. (1987). *Latîfi, Hayatı ve Eserleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara. 132-133; Canım, R. (2000). *Latîfi tezkiretü's şuarâ ve tabsıratu'n nuzamâ*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay. 7 vd.; Sevgi, A. (2003). "Latîfi" md. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. XXVII, 111-112.

¹⁰ Süleymaniye Kütüphanesi; (Şehit Ali Paşa, nr. 2748; İzmir, nr. 819; İbrahim Efendi, nr. 623); Milli Kütüphane, nr. 894; İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr. 834-7; Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi, nr. 43Va1236.

Burada özellikle üzerinde durmak istediğimiz, Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi'ndeki nüshadır.¹¹ Çalışmamız esnasında manzûm sure tertibine dair farklı bir eser olarak düşündüğümüz bu nüshanın, detaylı incelemeden sonra şâir Latîfî'ye ait olduğunu anlamış bulunuyoruz. Eserin adı kayıtlarda *Tertîb-i Süver-i Kur'ân* olarak geçmekte, yazar adı ise sadece Ca'fer olarak zikredilmektedir. Eserin başlığında ise "Sâbıkan Vize Müftüsü Olan Merhum Ca'fer Efendi'nindir" ibaresi yer almaktadır. İlk bakışta Ca'fer Efendi'ye ait gibi anlaşılan eser, aslında şâir Latîfî'ye aittir. Şiirde son sûrenin zikredildiği beyitte şâir Latîfî, ismini şu şekilde zikreder:

*Felak u Nâsı LATÎFÎ, koma hergiz dilden
Ta sana makr ile gezend eylemeye ins-ile cân*

Başlıkta zikri geçen Ca'fer Efendi hakkında herhangi bir malumata ulaşamamış olmamız, şâir Latîfî ile Ca'fer Efendi'nin aynı kişi olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.¹² Ancak hayatı hakkında oldukça detaylı bilgiler bulunan şâir Latîfî'nin, Ca'fer ismiyle anılmadığı ve müftülük yapmadığından hareketle ikisinin aynı kişi olma ihtimali zayıftır. Kanaatimizce şiirin başında Ca'fer Efendi'ye ait olduğunun ifade edilmesi, şiirin, Ca'fer Efendi'nin şahsî kütüphanesinde bulunmasıyla açıklanabilir.

Şiir, *fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün (fa'lün)* vezninde yazılmış olup toplam da 29 beyitten oluşmaktadır. Sûre isimleri 26. beyitte sona ermekte, kalan son üç beyit ise müellifin dualarını içermektedir. İlk beyit kendi içerisinde kafiyeli, diğer beyitlerin ikinci mısraları birinci beyitle kafiyelidir. Şiirde vezin ve mana açısından öne çıkan mısralar olmakla birlikte vezin aksaklıkları da mevcuttur.

Müellif şiirde bütün surelerin isimlerini zikretmiş, ayrıca sureleri bilinen isimlerinin dışındaki isimlerle veya sure içerisindeki bir kelimeyi bazen de surenin ilk kelimesini esas alarak zikrettiği olmuştur. Örneğin: İsrâ sûresi bazı nüshalarda İsrâîl, Mü'minûn sûresi Kad Eflaha/Eflaha, Fâtır sûresi Melâike, Mücâdele sûresi Kad Semia, İnfîtar sûresi Fetara/İnfetarat, Mutaffifin sûresi Mutaffif, İnşikâk sûresi Şekkat, A'lâ sûresi Sebbih, İnşirâh sûresi Elem Neşrah, Beyyine sûresi Lem Yekün, Zilzâl sûresi Zelzele, Mâûn sûresi Eraeyte isimleriyle zikredilmiştir. Aşağıda ifade edileceği üzere eser, sûrelerin isim ve içeriklerinden hareketle daha çok okunmasına yönelik mesajlar içeren beyitler şeklinde kaleme alınmıştır.

¹¹ Eserin arşiv numarası 3Vac1236'dır. Nesih yazı stiliyle Osmanlıca olarak kaleme alınmıştır. Boyutları 160x110 olup, dış-ç: 115x60 mm'dir. Meşin cilt üzeri kâğıt kaplı, miklepli, toplam 3 sayfa, satır sayısı ise 15'tir.

¹² Klasik şâirlerin isimlerinin ve biyografilerinin yer aldığı şuarâ tezkirelerinde Sâbık Vize Müftüsü Ca'fer Efendi kaydına rastlanılmamıştır.

b. Şiirin Metni

Tertîb-i Süver-i Kur'ân¹³

1. Hamd-i lillâh ol¹⁴ hâdî vü Sâtî' - Burhân¹⁵
Etdi Cibrîl ile irsâl Rasüle Kur'ân
2. Levh'de her nice mektûb ise Kur'ân-ı Azîm
Geldi bî-sehv ü galat, olmadı ketm ü pinhân
3. Oldı tertîb-i süver yazılıb eczâ vü uşûr
Konlub âyet ü ahzâb u kamû¹⁶ oldı beyân
4. Sûresi¹⁷ cümle (si) yüz on dört, otuz eczâdır
İtdi ilham ile tertib ânı Hazreti¹⁸ Osmân
5. Semî' - cân ile işit imdi anın tertibini
Fâtihâ Bakara ve sûre-i **Âl-i İmrân**
6. Hem **Nisâ Mâide** vü sûre-i **En'âm A'râf**
Oku **Enfâl** ki **Tevbe**-yle bulasın gufrân
7. **Yûnus** u **Hûda** müdâvim olagör **Yûsuf** ile
Etmeye tâ ki sana gussa¹⁹ cihânı zindân
8. Yüce savtıyla oku **Ra'd** ile **İbrâhîmi**
Matar-ı rahmetle tâ açıla gülşen-i cân
9. **Hicr** u **Nahl** ile oku sûre-i **İsrâîl**'i²⁰
Kehfle vü **Meryem** ü **Tâhâyı** kılub vird-i zebân
10. **Enbiyâ Hacc** u **Eflaha**²¹ olursa zikrin
Sûre-i **Nûr** ile rûşen kıla kalbin **Furkân**
11. **Şu'arâ Neml** ü **Kasas** oku sa'âdet bulasın
Ankebût ile müdâvim²² ola **Rûmu Lokmân**
12. **Secde Ahzâb** ve **Sebe'** dahî **Melâike Yâsîn**
Sâffât²³ ve **Sâd** u **Zümer** u **Mü'min** dâñ²⁴

¹³ Eserin isminde ve başlığında bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Nüshalara göre; *Esmâ'ü's-süveri'l-Kur'ân* (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr. 834-7), *Tertib-i Süver-i Kur'an* (Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi, nr. 43Va1236), *Esâmi-i Süver li Latîfi* (Süleymaniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa, nr. 2748), *Hâzâ Tertîbü Süver-i Kur'ânin Azîm li Merhûm Latîfi* (Millî Kütüphane, nr. 894), *Tertib-i Süver-i Kur'aniyye* (Süleymaniye Kütüphanesi İbrahim Efendi, nr. 623; İzmir, nr. 819) başlıklarıyla ifade edilmektedir.

¹⁴ Vahidpaşa, "o",

¹⁵ Şehit Ali Paşa, "Furkân"

¹⁶ Şehit Ali Paşa, "Kamusu"

¹⁷ Vahidpaşa, "Süveri"

¹⁸ İzmir, Vahidpaşa, "sonra"

¹⁹ Şehit Ali Paşa, "...asr-ı cihâmı zindân"

²⁰ Vahidpaşa, İzmir, "Ezber et Hicr ile Nahl'i dahî İsrâîl'i", İbrahim Efendi, "İsrâ'yı"

²¹ Diğer nüshalarda "Kad Eflaha"

²² İzmir, "müdâvât", Şehit Ali Paşa, "müdâvâ"

²³ İbrahim Efendi, "Saffât ile"

13. Oldise **Secde-i Şûrâ** ile **Zuhruf** virdin²⁵
Sen **Duhân**'ı oku ki görmeyesin nâr-duhân
14. Sıdk u şevk ile oku **Câsiye** vü **Ahkâf**'ı
Ki **Muhammedle Fetih** sûresi feth ide cenân²⁶
15. Fıtneden melce' edinsen²⁷ **Hucurât** vü **Kâf**'ı
Zâriyât ile sana **Tûr** ola hem cây-ı emân
16. Nur-ı **Necm** ü **Kamerin** sırrını rûşen idecek
Hâdi-i râh-ı Hidâyet²⁸ ola sana er-**Rahmân**
17. **Vâkı'a** birle **Hadîdi** hem oku **Kad Semi'a**
Haşr ile **Mümteherine Safla Cum'a** ey cân
18. Hem **Münâfıkla Teğâbünla Talak** u **Tahrîm**
İde gör süre-i **Mülkü Kalemi** hûş iz-ân
19. Yarın **el-Hâkka** durur rûz-ı cezâda el-Hak²⁹
Ey **Meâric** dileyen **Nûh** ile **Cin** oku revân
20. Dilde **Müzzemmil** ü **Müddessiri** tekrar eyle
Tâ **Kıyâmetle Dehir** hâli sana ola ayân
21. **Mürselât** ü **Nebe'** vü **Nâziât** u hem 'Abese
Küvvirat ü **Fetara**³⁰ oku **Mutaffif** her ân
22. **Şekkat** ü **zât-i Burûc** ile urûc et feleğe
Târik u **Sebbih** ile eyle semâyı³¹ seyrân
23. **Ġâsiye** vü **Fecr Beled** ü **Şems** ile ve'l-Leyl ü **Duhâ**
Elem Neşrahla³² **Tîn** u 'Alak vü **Kadir-i necvân**
24. **Lem Yekün, Zelzele** vü **Âdiye-i Kâri'a** pes
Hem **Tekâsür** ile **Asr** cânâ yeter hırz-ı cenân
25. **Hümeze** vü **Fil** ü **Kureyş** vü **Eraeyte Kevser**
Kâfirûn ile ve **Nasr** u **Tebbet** ü **İhlâs** bedân
26. **Felak** u **Nâsı LATÎFÎ**, koma hergiz dilden
Ta sana mekr ile gezend eylemeye ins-ile cân
27. Yâ ilâhî cânımı kıl sen evvel ve âhir-i demde³³
Ola³⁴ imân ile yoldaş refik-i Kur'ân³⁵

²⁴ Vahidpaşa, "Oldu Sâffât'la Sâd'ü Zümer ve Mü'min dân"

²⁵ Vahidpaşa, İzmir, "Vird edin Secde ve Şûrâ'yi seher-i Zuhruf'la"

²⁶ İbrahim Efendi, "...feth ide cân", Vahidpaşa, İzmir, "Kim Muhammed'le Fetih sûresidir feth-i cenân", Şehit Ali Paşa, "cihân"

²⁷ İbrahim Efendi, "...edesin ki..."

²⁸ Milli Kütüphane, İbrahim Efendi, Vahidpaşa, İzmir, Şehit Ali Paşa, "Hüdâ"

²⁹ Vahidpaşa, İzmir, "ancak"

³⁰ İbrahim Efendi, Vahidpaşa, İzmir, Şehit Ali Paşa, "İnfetarat"

³¹ İbrahim Efendi, "esmâyı"

³² İbrahim Efendi, Şehit Ali Paşa, "İnşirahla"

³³ Milli Kütüphane, Şehit Ali Paşa, "Yâ İlâhî dilerem canımın âhir-i demde", Vahidpaşa, İzmir, "Yâ ilâhî alacak canımız âhir-i demde"

³⁴ İbrahim Efendi, Şehit Ali Paşa, "Eyle..."

³⁵ Vahidpaşa, İzmir, "Dileriz kim yoldaş ola iman ve Kur'ân"

28. Her ki Kur'ân-ı Azîme ide cândan ta'zim
Ola âhir nefes iman ile yâr-ı Kur'ân³⁶
29. Cümleyi³⁷ imanla Kur'ân ile hatm et yâ Rab
Bu durur senden ümidim³⁸ ehl-i îmân³⁹

c. Şiirin Özet Olarak Manası

Açık ve anlaşılır bir üslupla kaleme alınan şiirin giriş kısmında şair özetle; Allahü Teâlâ'nın Kur'ân'ı, Levh-i Mahfuz'da olduğu şekliyle hiçbir yanılma hata ve eksiklik olmaksızın Cebrâil (a.s) vasıtasıyla Peygamber Efendimize gönderdiğini, surelerin cüz ve aşırılar şeklinde oluşturularak tertip edildiğini, ayet ve hiziplerin tamamının Hz. Peygamber tarafından izah edildiğini, toplamda 114 sûre ve 30 cüzden oluşan Kur'ân-ı Kerîm'in, peygamberden aldığı ilhamla Hz. Osman tarafından sonradan tertib edildiğini ifade eder.

Beşinci beyitten itibaren sûreleri mushaftaki sırasına göre Fâtihâ sûresinden başlayarak zikretmeye başlayan müellif, zaman zaman sûrelerin içeriklerine ve kelime anlamlarına gönderme yaparak beyitlerini oluşturmuştur. Birçok beyitte sûrelerin çok okunmasına yönelik tavsiyeler ön plana çıkmaktadır. Örneğin: Yûnus, Hûd ve Yûsuf surelerini çok okumanın dünyayı zindan olmaktan kurtaracağı, Ra'd ve İbrâhim surelerini okumanın rahmet yağmurlarıyla gönlün ferahlamasına sebep olacağı, Hicr, Nahl ve İsrâ surelerinin ezberlenmesi gerektiği, Kehf, Meryem ve Tâhâ surelerinin günlük okunan vird yapılması gerektiği, Nur suresinin kalbin aydınlanmasına vesile olacağı, Şuara, Neml ve Kasas surelerini okuyan kişinin saadet bulacağı, Ankebût, Rûm ve Lokmân surelerinin dertlere derman olacağı, duman manasına gelen Duhân suresinin kişiyi cehennem dumanından uzak tutacağı, Muhammed ve Fetih sureleri ile cennetlerin kapısının açılacağı, Hucurât ve Kâf surelerinin fitnedden uzak durmak için sığınak yapılması gerektiği, Zâriyat ve Tûr surelerinin kişiyi emniyette tutacağı, Necm ve Kamer surelerinin ışıklarının okuyanın yolunu aydınlatacağı, Rahmân suresinin hidayet yolunu göstereceği, Meâric, İnşikâk ve Burûc sureleri ile manevi yükselişe nail olunacağı, Târık ve A'lâ (Sebbih) ile kâinatın güzelliklerinin görüleceği, Beyyine, Zilzâl, Âdiyât, Kâria, Tekâsür ve Asr surelerinin gönül sıkıntılarına derman olacağı, Felak ve Nâs surelerinin devamlı okunması ile insanların ve cinlerin vereceği

³⁶ Vahidpaşa, İzmir, "Eyleye âni mukarreb dû cihanda Yezdân"

³⁷ Vahidpaşa, İzmir, "Bizi"

³⁸ İbrahim Efendi, Vahidpaşa, İzmir, Şehit Ali Paşa, "...ümidini heme ehl-i îmân"

³⁹ Latîfî. *Esmâü süveri'l-Kur'ân*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı. nr. 834-7, v. 78-79.

zarardan emin olunacağı vs. tarzında öğütlerle sûrelerin, içeriklerinden hareketle çok okunması tavsiye edilmektedir.

Şâir, şiirinin son üç beytini duaya ayırmıştır. Duasında Allâhü Teâlâ'nın, son nefesimizde iman ve Kur'ân'ı bize yoldaş kılmasını istemekte ve bütün ehli imanının da bunu talep ettiğini ifade etmektedir. Kur'ân'a içtenlikle saygı duyan ve uyan kimselere Kur'ân'ı iki cihanda yakın eylesini, Allâhü Teâlâ'dan dileyerek şiirini tamamlamaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Kur'ân üzerine yapılan çalışmalarda en çok ele alınan kısımlardan olan sûreler, edebiyat alanında da müelliflerin ilgisini çekmiş, gerek şekil ve gerekse içerik olarak birçok edebî çalışmanın konusu olmuştur. Manzûm sûre tertipleri de bu çalışmalardandır ve bu alanda şimdiye kadar pek çok eser ortaya konulmuştur.

Yaşadığı dönemde hak ettiği ilgiyi göremese de vefatından sonra eserleriyle isminden sıkça bahsettiren önemli şâirlerden olan Kastamonu'lu Şâir Latîfî de bu alanda eser telif edenler arasındadır. Sûreleri Mushaf sırasına göre tertip ederek oluşturduğu 29 beyitlik manzûm sure tertibi çalışmasında, surelerin içerik ve özelliklerine vurgu yaparak hem akılda daha kolay kalmasına hem de sûrelerin içerik olarak tanıtılmasına hizmet etmiştir. Farklı pek çok nüshası bulunan eserin, nüshaları arasında bazı kelime ve beyit farklılıkları ile genel olarak vezin aksaklıkları olduğu anlaşılmıştır. Müellifi, Ca'fer Efendi olarak zikredilen Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın da Şâir Latîfî'ye ait olduğu tespit edilmiş olup, Ca'fer Efendi'nin kim olduğu hakkında ise herhangi bir malûmata ulaşılamamıştır.

KAYNAKÇA

Akpınar, Ali. (2009). Kur'ân Surelerinin İsimlerine Dair Yazılmış Mensûr ve Manzûm Eserler ve Manzûm Bir Örnek, Sivas: C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi. XIII/1, 5-18.

Bursalı, M. T. (1324/1906). *Delîlü't-tefâsîr İlm-i Tefsîr ve Müfredât-ı Kur'ân'a Dâir Ma'lûmât-ı İcmâliyye*, İstanbul: Hilâl Matbaası.

Canım, R. (2000). *Latîfî tezkiretü's şuarâ ve tabsıratu'n nuzamâ*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay.

Çelebioğlu, A. (1998). *Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler. Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Ankara: MEB Yay.

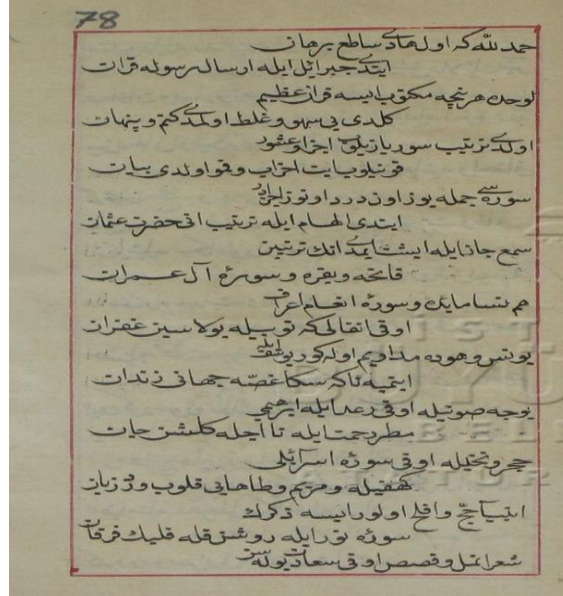
Gökâl, H. (2016). *Türk Edebiyatında Manzum Tevhidler*. İstanbul: Kesit Yayınları.

- Güler, Z. (2014). *Divan Şiirinin Kaynağı Olan Enbiya Menkıbeleri*. Nevşehir: Genç Kalemler Yay.
- Kandemir, M. Y. (2001). “Kadî İyâz”md. XXIV, 117. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Kaplan, Y. (2016). Kur’ân Surelerine Dair Yazılmış Manzum Bir Örnek: Dâ’î ve Suveri’l-Kur’ân’ı. *Journal of Turkish Language and Literature* Volume: 2, Issue: 1, 267-280.
- Kaplan, Y. (2017). Kur’ân Surelerine Dair Yazılmış Manzum Bir Örnek Daha: Senâ’î ve Suverü’l-Kur’ân’ı. *SUTAD*, (41), 5-10.
- Kılıç, H. (1999). “İbn Câbir” md. XIX, 384. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Komisyon (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, (Haz. H. İpekten, M. İsen, R. Toparlı, N. Okçu, T. Karabey). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Latîfî. *Tertib-i Süver-i Kur'aniyye*. Süleymaniye Kütüphanesi. Şehit Ali Paşa Bölümü. nr. 2748.
- Latîfî. *Tertib-i Süver-i Kur'aniyye*. Süleymaniye Kütüphanesi. İzmir Bölümü. nr. 819.
- Latîfî. *Tertib-i Süver-i Kur'aniyye*. Süleymaniye Kütüphanesi. İbrahim Efendi Bölümü. nr. 623.
- Latîfî. *Esmâü süveri 'l-Kur'ân*. Milli Kütüphane. nr. 894.
- Latîfî. *Esmâü süveri 'l-Kur'ân*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı. nr. 834-7.
- Latîfî. *Tertib-i Süver-i Kur'ân*. Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi. nr. 43Va1236.
- Makkarî, Ebû'l-Abbas Şihbuddin Ahmed b. Muhammed b. Ahmed. (1968). *Nefhut-tîb min gusnil-Endelüsir-ratîb*. (thk. İhsân Abbâs). Beyrut: Dâru Sâdır.
- Sevgi, A. (1987). *Latîfî, Hayatı ve Eserleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Sevgi, A. (2003). “Latîfî” md. XXVII, 111-112. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahman. (1974). *el-İtkân fî Ulûmi 'l-Kur'ân*. (thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm). Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- Taş, B. (2015). Klasik Türk Edebiyatında Manzum Tefsir. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Autumn , sy. 37, 101-121.
- Tuman, M. N. (2001). *Tuhfe-i Nâilî*, Ankara: Bizim Büro Yay.
- Türkdoğan, M. G. (2010). Klâsik Türk Edebiyatında Kur’ân Kıssalarını Konu Alan Mesneviler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı*, III/15, 65-90.
- Uzun, M. (2002). “Kur’ân (Edebiyat)” md. XXVI, 414-417. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Yıldız, A. (2008). Şakir Ahmed Paşa'nın 'Tertîb-i Nefîs' Mesnevîsi. Sivas: *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. XII, 2, 179-223.

Zerkeşî, Bedreddîn Muhammed b. Abdullah. (1957). *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, (thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm). Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.

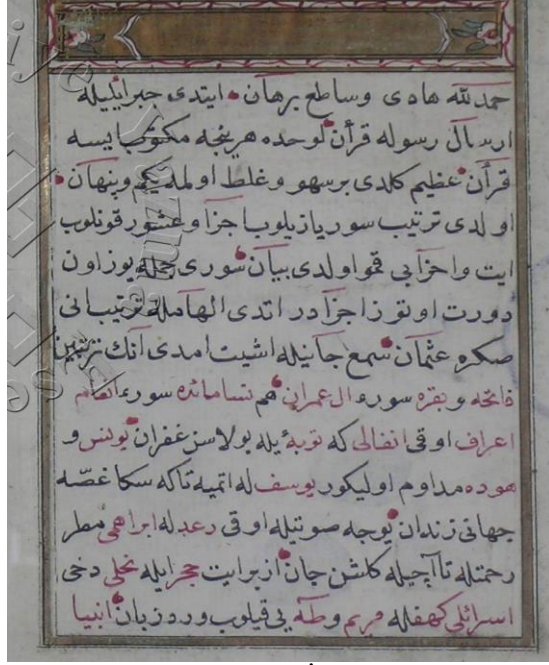
EKLER: Esmâü Süveri'î-Kur'ân Nüshalarının İlk Sayfaları

Milli Kütüphane ve İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Nüshası

Süleymaniye Kütüphanesi İbrahim Efendi Bölümü Nüshası

Süleymaniye Kütüphanesi İzmir Bölümü Nüshası

Süleymaniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa Bölümü Nüshası

Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi Nüshası